

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF ARMENIA
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY AND ETHNOGRAPHY

**PROCEEDINGS OF INSTITUTE
OF ARCHAEOLOGY AND ETHNOGRAPHY
1**

**ARMENIAN FOLK CULTURE
XVII**

**TRADITION AND MODERNITY
IN ARMENIAN CULTURE**

FESTSCHRIFT FOR
STEPAN LISITSIAN
ON THE OCCASION OF HIS 150TH BIRTHDAY

YEREVAN
IAE PUBLISHING HOUSE
2018

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

**ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ
ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

1

**ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹ
XVII**

**ԱՎԱՆԴԱԿԱՆԸ ԵՎ ԱՐԴԻԱԿԱՆԸ
ՀԱՅՈՑ ՄՇԱԿՈՒՅԹՈՒՄ**

ՍՏԵՓԱՆ ԼԻՍԻՑՅԱՆԻ
ԾՆՆԴՅԱՆ 150-ԱՄՅԱԿԻՆ
ՆՎԻՐՎԱԾ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ԵՐԵՎԱՆ
ՀԱԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
2018

**Տպագրվում է ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության
ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ**

Խմբագրական խորհուրդ

Պավել Ավետիսյան (*գլխավոր խմբագիր*), Լևոն Աբրահամյան,
Գրիգոր Արեշյան, Ռուբեն Բաղալյան, Պիտեր Քաուի,
Տորք Դալալյան (*պատասխանատու քարտուղար*), Պատրիկ
Տօնապետեան, Միհրան Գալստյան, Սարգիս Հարությունյան,
Թամար Հայրապետյան, Լորի Խաչատուրեան, Թեո վան Լինտ,
Հարություն Մարության, Արմեն Պետրոսյան, Համլետ Պետրոսյան,
Գագիկ Սարգսյան, Ադամ Սմիթ, Ջուստո Թրաինա

Editorial Board

Pavel Avetisyan (*editor-in-chief*), Levon Abrahamian, Gregory Areshian,
Rouben Badalyan, Peter Cowe, Tork Dalalyan (*assistant editor*),
Patrick Donabédian, Mihran Galstyan, Sargis Harutyunyan, Tamar
Hayrapetyan, Lori Khatchadourian, Theo van Lint, Harutyun Marutyun,
Armen Petrosyan, Hamlet Petrosyan, Gagik Sargsyan, Adam Smith,
Giusto Traina

Համարի խմբագիրներ՝

Հարություն Մարության, Թամար Հայրապետյան, Սուրեն Հոբոսյան

Հ 241 Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի աշխատություններ, 1: Հայ ժողովրդական մշակույթ, XVII: Ավանդականը և արդիականը հայոց մշակույթում / ՀՀ ԳԱԱ հնագիտ. և ազգագր. ինստ.: Խմբ. Հ. Մարության, Թ. Հայրապետյան, Ս. Հոբոսյան. – Եր., ՀԱԻ հրատ., 2018. – 508 էջ: (Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի աշխատություններ, 1):

Ժողովածուն նվիրված է ազգագրագետ Ստեփան Լիսիցյանի ծննդյան 150-ամյակին: Նախատեսված է հումանիտար և հասարակական ոլորտի գիտնականների և հայոց մշակույթով հետաքրքրված ընթերցողների համար:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն	9
1. Ստեփան Լիպիցյան (ծննդյան 150-ամյակի առթիվ) <i>Լիլիա Վարդանյան</i>	11
I. ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՍՐԲԱԴԱՍՈՒՄ	
2. «Թշնամու» կերպարի ձևավորման մեխանիզմները՝ որպես՝ բռնության զանգվածայնությունն ապահովող գործոններ Հայոց ցեղասպանության համատեքստում <i>Հասմիկ Գրիգորյան</i>	18
3. Մուսա լեռան հերոսամարտը՝ ըստ ականատես վերապրողների վկայությունների <i>Վերժինե Սվազլյան</i>	27
4. Անդրանիկ. բանահյուսական կերպարը <i>Ալվարդ Դազիյան</i>	41
5. Հայոց ցեղասպանության նահատակների սրբադասումը՝ որպես մշակութային երևույթ <i>Հարություն Մարության</i>	54
II. ՍՏԱԼԻՆԻԶՄ. ԵՐԵԿ ԵՎ ԱՅՍՕՐ	
6. Кампания этнической депортации армян в 1949г. и подконтингент «турки» среди спецпереселенцев «с Черноморского побережья» <i>Грануш Харатян</i>	66
7. Ալթայյան արքայը՝ որպես նորամուծությունների աղբյուր <i>Լևոն Արրահամյան</i>	81
8. Անաստաս Միկոյանի արձանի տեղայնացումը՝ որպես «հիշողության վայր» <i>Հասմիկ Կնյազյան</i>	90
III. ՀԻՆ ՈՒ ՆՈՐ ԳԱՂԹԱԿԱՆ-ՓԱԽՍՏԱԿԱՆ- ՆԵՐԳԱՂԹՅԱԼՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ	
9. Սերնդափոխության հիմնախնդիրները հայրենակցական միություններում <i>Աննա Մարկոսյան</i>	106
10. «Պանդի ուխտը»՝ որպես գետաշենցիների ինքնության հարացույց <i>Գայանե Շազոյան, Արսեն Հակոբյան, Վիկտորիա Խորշոդյան</i>	116
11. Ադրբեջանահայ փախստականների (1988-1992թթ.) ինտեգրման և քաղաքացիության ձեռքբերման գործընթացը <i>Շուշանիկ Դազարյան</i>	126

12.	Հայաստան տեղափոխված սիրիահայերի հարմարվելու գործընթացը <i>Արմենուհի Սյրեփանյան</i>	135
13.	Լեզուն որպես սիրիահայերի մշակութային ադապտացիայի կարևոր բաղադրիչ (Էթնոսոցիոլոգիական ուսումնասիրություն) <i>Գայանե Հակոբյան</i>	143
IV. ԹԱՆԳԱՐԱՆԱՅԻՆ ԻՐԵՐԻ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ		
14.	Փողի տեսակները և դրանց ծիսական նշանակությունը <i>Արմինե Զոհրաբյան</i>	156
15.	Հայկական գորգերի հորինվածքների ու զարդանների դրսևորումները միջնադարյան իսպանական գորգերում <i>Լիլիա Ավանեսյան</i>	168
16.	Վիշապազարդ վզնոցներ <i>Սարգիկ Բարայելյան</i>	179
17.	К вопросу о популяризации этнографических артефактов и коллекций в современных условиях рыночных отношений <i>Лианна Геворкян</i>	193
V. ՀԱՎԱՏՔ, ԾԵՍ ԵՎ ՏՈՆ		
18.	Трепанации в эпоху поздней бронзы и в раннем железном веке (по антропологическим материалам из могильников с территории Лорийского района Армении) <i>Анаит Худавердян, Сурен Обоян</i>	206
19.	Հրաշքի գործունը Մոկաց կրոնատեղեցական ավանդություններում <i>Էսթեր Խեմճյան</i>	217
20.	Մարմնից դուրս գտնվող հոգին հայկական հրաշապատում հեքիաթներում <i>Թամար Հայրապետյան</i>	231
21.	Աստվածահայտնության քառասնորդաց (հիննակաց) պահքը (պատմական համառոտ ակնարկ) <i>Հասմիկ Արրահամյան</i>	243
22.	Աղվանքում Վարազ-Տրդատի վահանով վերաբերման ծեսի մասին <i>Արտակ Դարադյան</i>	255
23.	Թատերականացված ծեսի սեղմ արտացոլումը մի բուսանվան մեջ <i>Էմմա Պետրոսյան, Զարուհի Սուջյան</i>	263
24.	Թաղումներ, որոնք կարելի է լուսանկարել և թաղումներ, որոնք չի կարելի լուսանկարել <i>Սմբար Հակոբյան</i>	269

25.	Սամցխե-Ջավախքի հայ կաթոլիկ համայնքը (պատմագագարական ուսումնասիրության փորձ) <i>Սոսե Գրիգորյան</i>	279
VI. ՍՐԲԱՎԱՅՐ ԵՎ ԵԿԵՂԵՑԻ		
26.	Արագածի Տիրինկատար սրբավայրը <i>Արսեն Բորոխյան</i>	290
27.	Միջնադարյան Սաղմոսավանքի սրբությունները <i>Աշոտ Մանուչարյան</i>	302
28.	Կասիոս լեռը Անտիոքի շրջանի հայոց աւանդազրոյցներուն և հաւատալիքներուն մէջ <i>Յակոբ Չոլաքեան</i>	313
29.	Երկու եկեղեցի, երկու համայնք. նորակառույց եկեղեցիների կրոնա-սոցիալական ենթաստեքստը <i>Յուլիա Անպոնյան</i>	328
VII. ԺԱՄԱՆՑ		
30.	Սրճարանային միջավայրը Երևանում. արևելյան տարածք՝ արևմտյան հետազծով <i>Գոհար Սյրեփանյան</i>	340
31.	Ազատ ժամանակի կառուցվածքի փոփոխությունները Հայաստանի Հանրապետության քաղաքային բնակավայրերում <i>Ռուբեն Օհանջանյան</i>	353
VIII. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԽՈՍՈՒՅԹ ԵՎ ՎԱՐՔ		
32.	Մշակույթի և արդի մի շարք հիմնախնդիրների փոխառնչությունները հայաստանյան հանրային ընկալումներում <i>Նիկոլ Մարգարյան, Մելինե Թորոսյան</i>	366
33.	Միջսեռային հաղորդակցության որոշ առանձնահատկություններ հետխորհրդային Հայաստանում <i>Լիլիթ Մանուկյան</i>	383
IX. ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՀԱՎԱՔՉՈՒԹՅՈՒՆ		
34.	Երկրագործական մշակույթը Հայաստանում 17-րդ դարում՝ ըստ պատմագիրներ Ջաքարիա Քանաքեղոցու և Ջաքարիա Ազուլեցու <i>Քրիստինե Պապիկյան</i>	392
35.	Վայրի մրգերի հավաքչության արդի դրսևորումները Լոռիում <i>Անժելա Ամիրխանյան</i>	403
X. ՀԵՐՈՍԱՎԵՊ		
36.	Հայ ժողովրդական հերոսական էպոսը <i>Արմեն Պետրոսյան</i>	414

37.	Արամ Ղանալանյանը՝ «Սասնա ծռեր» հերոսավեպի պատումների գրառող և վերամշակող <i>Աննա Պողոսյան</i>	426
38.	Կրոնաժխական տարրերը «Սասնա ծռեր» հերոսավեպում <i>Սարգիս Հարությունյան</i>	439
XI. ՀԵՔԻԱԹ		
39.	Նվիրատու և խորհրդատու կենդանիները հայ ժողովրդական հեքիաթներում <i>Մարինե Խեմչյան</i>	446
40.	Հեքիաթասացությունը մեր օրերում <i>Նվարդ Վարդանյան</i>	458
XII. ԲԱՆԱՀՅՈՒՍԱԿԱՆ ՓՈՔՐ ԺԱՆՐԵՐ		
41.	Մանկական զվարճախոսությունների թեմատիկ դրսևորումները <i>Արմեն Սարգսյան</i>	470
42.	Բանահյուսական և ազգագրական նյութերի կենցաղավարումը Արարատի մարզի Վեդու տարածաշրջանում <i>Սվետլանա Վարդանյան, Հասմիկ Մարգարյան</i>	484
43.	Հայերեն յուրահատուկ բառեր Թուրքիայի համշենցիների խոսվածքում <i>Սերգեյ Վարդանյան</i>	491
	Հապավումներ	503
	Contents	504

ՍԵՐՆԴԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

Աննա Մարկոսյան*

Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գործող արևմտահայ և արևելահայ հենքով հայրենակցական միություններում սերնդափոխության խնդիրն այսօր զարգացման տարբեր մակարդակներում է: Արևմտահայ հենքով հատվածում երիտասարդները համեմատաբար պասիվ են, քան արևելահայ հենքով հայրենակցություններում: Պատճառն ինչպես նյութական միջոցների խնդրի մեջ է, այնպես էլ բնակավայրի և հայրենիքի ընկալման առանձնահատկությունների, նաև երիտասարդ սերնդի միջավայրի փոփոխության: Իրենց հերթին երիտասարդների ներգրավման հարցում որոշակի դժվարություններ են ստեղծում առանձին հայրենակցություններում գործող ներքին սահմանափակումները:

Բանալի բաներ. հայրենակցական միություն, արևմտահայ հենքով հայրենակցական միություններ, արևելահայ հենքով հայրենակցական միություններ, սերնդափոխություն, երիտասարդություն:

Պատմական հիշողության, պատմամշակութային արժեքների փոխանցման, պատմության շարունակականության ապահովման տեսանկյունից այսօր մեծ դեր են խաղում ՀՀ տարածքում և դրանից դուրս գործող 100-ից ավելի հայրենակցական միությունները, որոնց գործունեությունը ՀՀ տարածքում կարգավորվում է 2001 թվականին ընդունված «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքով:¹

Հաշվի առնելով հայրենակցությունների ձևավորման և պատմական զարգացման առանձնահատկությունները՝ պայմանականորեն կարող ենք առանձնացնել երկու տեսակ՝ արևմտահայ և արևելահայ հենքով ձևավորված հայրենակցական միություններ: Եթե առաջին՝ արևմտահայ հենքով հայրենակցական միությունների առաջացման պատճառը կապված է հայ ժողովրդի կյանքում տեղի ունեցած ճակատագրական պատմական իրադարձության՝ ցեղասպանության հետ, ապա երկրորդի՝ արևելա-

* ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի հայցող:

1 Հայաստանի Հանրապետության օրենք «Հասարակական կազմակերպությունների մասին». – ՀՀ պաշտոնական տեղեկագիր, N 42, 27.XII.2001:

հայի դեպքում, նորից պատմական իրադարձություններն են, բայց արդեն անկախ պետականության շրջանակներում: Այդ իսկ պատճառով առաջինի դեպքում ավելի վառ արտահայտվում է էթնոմշակութային գործոնը, իսկ երկրորդի դեպքում նկատելի է նաև քաղաքական միտվածություն²:

Հոդվածում քննարկվում են այս երկու տեսակի հայրենակցական միությունների սերնդափոխության հարցում առկա խնդիրները, մասնավորապես արդյո՞ք երկու հատվածներում նույն ձևով է ընթանում այդ գործընթացը, ո՞րն է երիտասարդների մասնակցության մոտիվացիան, ինչու՞ արևելահայ հենքով մի շարք կազմակերպություններում երիտասարդությունն ավելի ակտիվ է, սերնդափոխության բացակայությունը ներէթնիկ խմբերի մակարդակով ինքնության, լեզվական, հոգևոր, նյութական և սոցիոմշակութային արժեքների պահպանման տեսանկյունից ինչ խնդիրներ կարող է առաջացնել³:

Ըստ էության, սերնդափոխության խնդիրն այսօր ավելի շատ վերաբերում է արևմտահայ հենքով հայրենակցություններին, քանի որ սերնդեսերունդ այդ հայրենակցությունների թիվը պակասում է, ինչը չենք կարող փաստել արևելահայ հենքով հայրենակցությունների պարագայում: Մինչդեռ արխիվային նյութերի վերլուծությունից պարզվում է, որ դեռևս 20-րդ դարի առաջին կեսին, պայմանավորված ինքնության, արմատների հիշողության զարթոնքով արևմտահայ հենքով հայրենակցական միությունների շրջանում երիտասարդությունն ունեցել է ակտիվ դերակատարություն. «...Այս բոլորը նկատի առնելով, մոռցած ամեն ինչ, ու Մարաշցիները ի մի համախմբած, սրբազան ու ազգօգուտ գործի կը լծուինք, երիտասարդ ուժերով»⁴, «...Հին անդամներէն զատ, մէկ շարքուան մէջ, միութեանս շարքերը մտան 200 ավելի անդամներ, ամէնքն ալ երիտասարդ, ամէնուն աչքերուն մէջ ալ հայրենասիրական կրակը վառ: Սակայն այս թիվը բարեբախտաբար վերջնական չէ»⁵: Պատահել է, որ տարբեր

2 Մարկոսյան Ա., Հայրենակցական միությունների պատմական զարգացման առանձնահատկությունները Հայաստանում. – ՀՀ սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացման հիմնախնդիրները: Գիտական հոդվածների ժողովածու-1 (22), Երևան, 2015, էջ 298:

3 Այս իրողությունն ավելի մանրամասն ուսումնասիրելու նպատակով 2014–15 թթ. խորացված հարցազրույցներ են անցկացվել Վասպուրական, Զեյթուն, Կարին, Մուսալեռ, Այնթափ, Համշեն հայրենակցական միությունների ղեկավարների շրջանում: Հարցազրույցների գրառումները «Փորձագետների շրջանում իրականացված հարցազրույցի արդյունքներ» վերտառությամբ պահպանվում են Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի էթնոսոցիոլոգիայի բաժնի արխիվում:

4 Նոր Մարաշ հայրենակցական վերաշինաց միություն, Նյու-Յորք, 1946, էջ 101:

5 Նույն տեղում, էջ 130:

սերունդների ներկայացուցիչների միջև եղել են խիստ տարաձայնություններ և վիճաբանությունը հասել է ընդհուպ մինչև դատարան: Օրինակ, «Նոր Մալաթիա» պարբերաթերթում «Թե ինչու դատ բացինք Նոր Մալաթիոյ երիտասարդաց միութեան դեմ»⁶ խորագրով մի առանձին հոդված է գետնելված, որտեղ մանրամասնորեն քննարկվում են վիճահարույց թեմայի պատճառները, դատական գործընթացը և այլն: Սակայն այստեղ կարևորում ենք այն փաստը, որ երիտասարդներն այնքան կշիռ ունեին, այնքան ինքնահաստատված էին հայրենակցության շրջանակներում, որ նրանց դեմ հարկ եղած դեպքում հասարակ «զենքերով» դուրս չէին գալիս: Իրականում երիտասարդությունն այնքան ներգրավված է եղել հայրենակցական դաշտում, որ միաժամանակ մի քանի երիտասարդական մասնաճյուղեր են գործել տարբեր երկրներում. «Վարագ և Վանիկ Մասնաճիւղերու մասին տեղեկութիւններ առած էինք մեր պարբերաթերթեն: Լավ պիտի ըլլար, եթէ մեր սաներն ու սանուիիները ունենային երկու երիտասարդ մասնաճիւղերու հասցէն, որպէսզի անոնց հետ յարաբերութեան մտնէին մտերմօրէն տալով անհրաժեշտ տեղեկութիւնները՝ իրենց առօրեայէն, մտածումներեն և ապրումներեն»⁷, «Խմբագրութիւնը իր հրապարակային անխառն շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Ֆրէզոյի Համա-Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան մասնաճիւղին եւ Դիտրոյթի Համա-Վասպուրականի Երիտասարդաց Միութեան, այն հոգատար եւ ջերմագին վերաբերմունքի համար, որ ունեցան Խմբագրութեան նկատմամբ»⁸: Համեմատության համար նշենք, որ այդ հարցում այսօր իրականությունն այլ է: Արևմտահայ հենքով հայրենակցությունների ղեկավարները ցավով նշում են, որ ներկայում երիտասարդները մոտիվացված չեն, հայրենակցության ոգին մարել է, և երիտասարդներին ներգրավելու համար առաջին հերթին անհրաժեշտ են նաև նյութական միջոցներ: Ներկայացնենք մի քանի կարծիքներ, հնչած մեր գրառած հարցազրույցներում. «Մենք միասին ենք արել, երիտասարդության հետ միասին, ինչ որ արել ենք: Այդպես առանձին թև չի եղել: Հիմա երիտասարդներ չկան: Գալիս են, մասնակցում են ինչ-որ բաների, բայց չեն անդամակցում: Ասում են՝ «դրանից ինչ օգուտ»: Մարդիկ մտածում են մի շահ ունենալու մասին»⁹, «Հիմա չունենք երիտասարդական թև: Այն ժամանակ ունեինք: Պարզ

6 Նոր Մալաթիա եռամսյա պարբերաթերթ, Նյու-Յորք, 1946, N 3, էջ 51-54:

7 Վարագ պարբերաթերթ, 1960, թիվ 29, էջ 60:

8 Վարագ պարբերաթերթ, 1980, թիվ 95, էջ 6:

9 Հարցազրույցը «Զեյթուն» հայրենակցական միության նախագահ Ե. Մինասյանի հետ իրականացվել է 1/21/15թ. Երևանում: Տե՛ս Մարկոսյան Ա., խորացված հարցազրույցներ, տետր 4, էջ 2:

ասած, նյութական միջոցն է կարևոր»¹⁰, «Հայրենակցությունը այն բանն է, որ մարդու սրտից պետք է գա: Մեր ժամանակ ուրիշ էր կյանքը, հետո ես իմ հոր արցունքներն եմ հիշում, որ Էրզրումի մասին երգում էր ու աչքերից թափվում էր, դրա համար ես որոշեցի շարունակել»¹¹: Հետազոտությունից պարզվեց, որ այսօր արևմտահայ հենքով մի շարք հայրենակցական միություններ չունեն իրենց երիտասարդական կառույցները և դրանց հիմնականում անդամակցում են տարեցները: Երիտասարդական թև ունեն միայն մի քանի հայրենակցություններ: Օրինակ, «Մուսալեռ» հայրենակցական միությունը ձևավորել է այն կորիզը, որը պետք է փոխարինի նախորդ սերնդին. «Լիբանանի Այնճարից եկած երիտասարդներ ունենք, որոնք կուսակցականացված են, բայց ակտիվ են, ինձ համար դա է կարևոր: Իրենք ցանկություն հայտնեցին երիտասարդական թև հիմնել: Մենք համաձայնվեցինք...»¹²: Այսպես որ, այսօր արևմտահայ հենքով հայրենակցությունների շարքում այդ խնդիրը լուծված կարելի է համարել մուսալեռցիների շրջանում: Դա պայմանավորված է ինչպես անցյալում ունեցած (գուցե մինչև հիմա պահպանված) իշխանական հովանավորությամբ՝ հանձնիս ՀՀ առաջին նախագահի և նրա եղբոր, որոնք ծագումով մուսալեռցիներ են, այնպես էլ նրանց ինքնությանը վերաբերող տոների, լեզվի, մշակույթի պահպանման առանձնահատկություններով:

Ինչ վերաբերում է արևելահայ հենքով հայրենակցություններին՝ Նիզ-Ապարան, Արցախ, Ջավախք, Լոռվա Ձոր, Լոռեցիների միություն և այլն, ապա այստեղ դիտարկվում է դրանց անդամակցելու հարցում երիտասարդության ակտիվություն: Այդ կազմակերպությունների կայքէջերի բովանդակային վերլուծությունից պարզվեց, որ երիտասարդները շատ ակտիվ մասնակցում են իրենց միությունների ծրագրերին և իրենց կարծիքն են հրապարակում որոշ հարցերի շուրջ: Այսպես, «Նիզ-Ապարան» հայրենակցական բարեգործական հասարակական կազմակերպության մամլո ծառայությունը տեղեկացնում է. «Կազմակերպությունն առավել ուշադրություն է դարձնում երիտասարդների, մասնավորապես ուսանողների հետ տարվող աշխատանքներին: 2012թ. հուլիսին Աշտարակ քաղա-

10 Հարցազրույցը «Համշեն» հայրենակցական միության փոխնախագահ Ս. Վարդանյանի հետ իրականացվել է 12/10/14թ. Երևանում: Տե՛ս Մարկոսյան Ա., խորացված հարցազրույցներ, տետր 3, էջ 4:

11 Հարցազրույցն «Էրզրում» հայրենակցական միության նախագահ Վ. Մինասյանի հետ իրականացվել է 2/16/15թ. Երևանում: Տե՛ս Մարկոսյան Ա., խորացված հարցազրույցներ, տետր 6, էջ 2:

12 Հարցազրույցը «Մուսալեռ» հայրենակցական միության նախագահ Պ. Ղազարյանի հետ իրականացվել է 2/11/15թ. Երևանում: Տե՛ս Մարկոսյան Ա., խորացված հարցազրույցներ, տետր 5, էջ 5:

քում կազմակերպվեց Երիտասարդական թևի հավաք: Կազմակերպության բոլոր միջոցառումներին իրենց մասնակցությամբ և ակտիվությամբ աչքի են ընկել բազմաթիվ ուսանողներ, երիտասարդ ասպիրանտներ և գիտաշխատողներ»¹³: Մեկ այլ օրինակ. «Արցախ հայրենակցական միության երիտասարդական թևի անդամ Մհեր Աղալովյանը հայտնեց, որ իրենց կոչին (Լեռնային Ղարաբաղում ամառային հանգիստն անցկացնելու մասին – Ա.Մ.) արձագանքել են ավելի շատ մարդիկ...»¹⁴:

Փաստորեն, սերնդափոխության պատկերը հայրենակցական միությունների երկու հատվածներում միանգամայն տարբեր է. «արևելահայ» հատվածում գործընթացը շատ դինամիկ է, իսկ «արևմտահայ» հատվածի համար ամենացավոտ կողմն է: Արևմտահայ հենքով հայրենակցական միությունների ղեկավարները խնդիրը տեսնում են նյութական միջոցների բացակայության մեջ, ինչը, անշուշտ, էական պատճառներից մեկն է: Իսկապես, արևելահայ հենքով հայրենակցությունների ակտիվությունը, երիտասարդական թևերի ներգրավվածությունը պայմանավորող հանգամանքներից ամենաաչքի ընկնողը, թերևս, հենց նյութական հնարավորությունների առկայությունն է: Ակնհայտ է, որ այս վերջին միությունները սերտ հարաբերությունների մեջ են իշխանությունների հետ, անհրաժեշտության դեպքերում անթաքույց օգտագործվում են իշխանության որոշ քաղաքական ծրագրերի իրականացման գործում (օրինակ՝ ընտրությունների ժամանակ), բայց միևնույն ժամանակ ստանում են աջակցություն իրենց խնդիրների լուծման և ծրագրերի իրագործման համար: Ըստ էության, իշխանության հետ կապը ապահովում է տվյալ հայրենակցություններում երիտասարդական ուժի գործունեությունը: Սակայն երիտասարդների ներգրավմանը միայն ֆինանսական գործոնը չէ, որ նպաստում է. նրանց համախմբում է նաև տվյալ վայրից սերելու և իրենց բնակավայրին օգտակար լինելու գաղափարը: Ստացվում է, որ թեև արևելահայ հենքով միությունները, լինելով «ոչ քաղաքական» միավորումներ, այնուամենայնիվ, հայրենակցության անվան տակ մասնակցում են քաղաքական կյանքին, բայց և այնպես իրականացնում են տարբեր մշակութային, հայրենակցական ծրագրեր, որտեղ ակտիվ մասնակցում են երիտասարդները, որպես միությունների հետագա գործունեությունն ապահովող երաշխավորներ:

13 «Նիզ-Ապարան» հայրենակցական միությունը գումարում է իր 6-րդ համագումարը, <http://www.pastinfo.am/hy/node/54939#sthash.wUUS8cYR.dpuf> 22/07/2015:

14 Արցախում հանգստանալը գրավիչ է դառնում արտերկրում ապրող հայերի համար <http://armenpress.am/arm/news/809827/arcakhum-hangstanaly--gravich-e-dar-num-arterkrum-aprox.html>, 22/07/2015:

Արևմտահայ հենքով հայրենակցական միություններում այդ «երաշխավորների» պասիվությունը պայմանավորված է, ինչպես որոշ ՀՄ-ների կողմից իսկ գծված ներքին սահմանափակումներով, այնպես էլ նյութական և հոգևոր դաշտերում առկա խնդիրներով: Բանն այն է, որ որոշ հայրենակցություններում դեռևս պահպանվել են անցյալից եկող դրոյթներ, որոնք, որոշակի դժվարություններ են ստեղծում անդամակցության տեսանկյունից: Խոսքը արմատներով Օսմանյան կայսրության և/կամ Պատմական/Արևմտյան Հայաստանի այս կամ այն տեղավայրից սերելու նախապայմանի մասին է: Այսինքն, եթե որևիցե մեկը՝ լինի երիտասարդ կամ պարզապես գաղափարակից, ցանկանա դառնալ միության անդամ՝ նա անպայման պետք է ստանա անդամներից մեկի երաշխավորությունը իր արմատների իսկության հարցում, այլապես նրան չեն ընդունի: «Երբ երիտասարդը զալիս է գրանցվելու, պարտադիր մեկը պետք է հաստատի քովանեցի արմատների իսկությունը», — նշում է Վասպուրական հայրենակցության փոխնախագահ Հ. Մարությանը¹⁵: «Մենք գիտեինք, թե արդյոք ինչքանով է այդ մարդը զեյթունցի, դրա համար վկայակոչելու կարիք չկար: Այդպես մի ոչ զեյթունցի ուզում էր գրանցվել, բայց մեր նախագահը չընդունեց, որովհետև գիտեր նրա արմատները»¹⁶, — նշում է Զեյթուն հայրենակցական միության նախագահ Ե. Մինասյանը: Ըստ էության, միությունն ինքն իր ձեռքով սահման է գծում՝ «մենք» և «նրանք» բաժանարարներով: Բնականաբար, երբ չկա ընդհանուր «մենքի» գաղափարը, համեմատություններից զերծ մթնոլորտը, արդեն երիտասարդին իսկ նման միությանն անդամակցելը կամ անդամակցելու փորձ անելը հաճելի չի լինի: Նա իրեն պարզապես կզգա օտար: Նկատենք, որ իրականում հայրենակցությունների մեծ մասը կատարել է որոշակի վերարժևորումներ և բաց է ցանկացած նոր մտքի ու անդամակցել ցանկացողի դիմաց՝ անկախ ծագումից: Գրեթե բոլոր միություններում արմատներով տվյալ վայրից սերելու փաստը թերևս ցանկալի, բայց ոչ պարտադիր պայման է անդամակցության համար: «Գիտեք, դա առաջին նախապայմանը չի: Առաջին նախապայմանը հայրենիքի նկատմամբ սեր ունենալն է և նրան ինչ-որ մի ձևով օգտակար լինելու ցանկությունն է, ձգտումը... Այստեղ որոշակի նախապայմաններ չկան... այդ ամենը մի քիչ նախկինից եկող ձևա-

15 Հարցազրույցը «Վասպուրական» հայրենակցական միության փոխնախագահ Հ. Մարությանի հետ իրականացվել է 6/24/14թ. Երևանում: Տե՛ս Մարկոսյան Ա., խորացված հարցազրույցներ, տետր 1, էջ 3:

16 Հարցազրույցը «Զեյթուն» հայրենակցական միության նախագահ Ե. Մինասյանի հետ իրականացվել է 1/21/15թ. Երևանում: Տե՛ս Մարկոսյան Ա., խորացված հարցազրույցներ, տետր 4, էջ 1:

բանական խնդիրներ են, եթե ես ունեմ այդ վկայականը, դա ինձ ոչ մի երևելի փոփոխություն չի ստեղծում»¹⁷, — նշում է «Կարին» հայրենակցական միության փոխնախագահ Տիգրան Բաբայանը:

Այսօրվա երիտասարդության շրջանում հայրենակցական ոգու և նվիրվածության պակասը, ինչն առավելապես է մտահոգում հայրենակցականներին, իրականում միջավայրի փոփոխության խնդիր է: Այսօր ճակատագրի բերումով այդ սերնդի ժառանգների սոցիալիզացիան ընթացել է Հայաստանում, նրանք երրորդ սերունդ են, որոնց մեջ արդեն փոխվել են արժեքները, չկա սահմանայնության զգացում: Նրանց ընկերները, հարևանները միայն մուսալեոցի, վանեցի, կարինցի չեն: Դեռ ավելին՝ նրանց հայրերի և մայրերի շրջապատն էլ է շատ բազմազան, և նախկինից եկող արժեքային համակարգը անգամ ծնողների մեջ ոչ ամբողջովին է պահպանվել, այն դեպքում, երբ արժեքների փոխանցման միակ օղակը ընտանիքն է, այսինքն՝ հենց իրենք՝ ծնողները: Բացի այդ, արևելահայ հենքով հայրենակցական միությունների հաջողությունը կապված սերնդափոխության հետ բացատրվում է նաև իրենց բնակավայրերի շոշափելիության միջոցով, որը, ցավոք, նշանակալիորեն բացակայում է արևմտահայ հենքով հայրենակցականների պարագայում: Վերջիններիս մեջ իրենց նախնիների ծննդավայրի գաղափարը պապենական պատմությունների, պատմական ակնարկների, ներկայումս կազմակերպվող միջոցառումների մեջ է:

Արդի շրջանում հայրենակցականների գործելաոճը որոշակի փոփոխության կարիք ունի, որը կարող է նպաստել երիտասարդների անդամակցության ակտիվացմանը: Օրինակ, եթե նախկինում Մուսա լեռան հերոսամարտի օրը նշվում էր միայն մուսալեոցիների նեղ շրջանակում, ապա այսօր այն վեր է ածվել մի համահայկական տոնի և դրանից տոնն իր գործառույթը բնավ չի կորցրել, դեռ ավելին՝ պատմական հիշողության փոխանցողների զանգվածը մեծացել է, որը ինքնին շարունակականության ապահովման երաշխիք է: «Ես տաս տարեկան երեխա էի այդ ժամանակ, մեր տանը, որ գալիս էին ժողովներ անելու՝ հարյուրից ավելի մարդ էր գալիս, իսկ տոնակատարությունը իրական տոն էր, որովհետև, եթե ընտանիքներ կային, որ այդ մի տարվա ընթացքում իրար չէին հանդիպել, այդ օրը հանդիպում էին... Այն ժամանակ միայն մուսալեոցիներն էին հավաքվում, բայց հրավիրում էին մտավորականների... բայց մեր պարագան Հա-

¹⁷ Հարցազրույցը «Կարին» հայրենակցական միության նախագահ Տ.Բաբայանի հետ իրականացվել է 2/16/15թ. Երևանում: Տե՛ս Մարկոսյան Ա., խորացված հարցազրույցներ, տետր 7, էջ 2:

յաստանում, բացի այն, որ մենք մուսալեռցիականություն ենք քարոզում, նաև ինքը դարձել է հայկական իրականության մի հատ փոքր էլեմենտ»¹⁸, — նշում է Մուսալեռ ՀՄ նախագահ Պերճ Ղազարյանը: Եթե նույնիսկ մի քանի երիտասարդների մեջ էլ պահպանված լինի պատմական հիշողությունը (իսկ փաստերը ցույց են տալիս, որ յուրաքանչյուր ՀՄ-ում առնվազն տասը ակտիվ երիտասարդ կա), ուրեմն կարելի է ասել, որ հայրենակցությունը կատարել է և կատարում է իր առաքելությունը: Պարզապես պետք է ընդարձակել սահմանները, ներգրավել նոր ուժեր և պարզապես ճանաչելի դառնալ երիտասարդների շրջանում՝ ծագումից չկառչելով:

Հետազոտության արդյունքները ցույց են տալիս, որ երիտասարդությունն այդքան էլ տեղեկացված չէ հայրենակցական միությունների մասին: Ոմանք լսել են հեռուստատեսությամբ և այլ տեղեկատվական միջոցներից որոշակի միությունների անվանումներ, բայց գործունեության բնույթին ընդհանրապես ծանոթ չեն: Այսինքն, ակնհայտորեն կա տեղեկատվության պակաս, որի պատճառներից մեկը հենց երիտասարդ ուժի բացակայությունն է հայրենակցություններում: Ինչևէ, ակտիվացման առաջին քայլը հենց այստեղ պետք է փնտրել: Անհրաժեշտ է նախևառաջ ստեղծել ՀՄ-ների մասին ընդհանուր պատկերացում հասարակության մեջ: Բերենք մեկ օրինակ. մի քանի տարի առաջ «Կարին» ազգագրական խմբի անունը հազիվ թե տաս երիտասարդներից մեկը կամ երկուսը իմանային, բայց այսօր խմբի անդամներից յուրաքանչյուրն արդեն տասնյակից ավելի աշակերտներ ունի, և ինչի՞ շնորհիվ. պարզապես Կասկադում, «Նարեկացի» կենտրոնում և այլ, հասարակության համար մատչելի վայրերում իրենց տարազներով պարելու և ժողովրդին անվճար մեր ազգագրական պարերը սովորեցնելու շնորհիվ: Այս օրինակն աչքի տակ ունենալով՝ նույն հաջողությամբ կարելի է նման վայրերում գեղեցիկ պաստառների (որտեղ մարդիկ կկարողանան կարդալ հայրենակցական միությունների անվանումները, հպանցիկ պատմությունը) ներքո կազմակերպել հետաքրքիր դասախոսություններ, տարազների, ձեռագործի ցուցադրություններ, ամբողջ արևմտահայկական հենքով հայրենակցությունների շրջանում իրենց տարածքի հայտնի ուտեստների հյուրասիրություն, և ամենակարևորը, որ այդ ամբողջ գործունեությունը կրի սիստեմատիկ բնույթ, մինչև հասարակության մեջ բեկում մտնի: Բացի այդ կարելի է բուհերում հայտարարություններ փակցնել, որ ցանկացողները կամավորու-

18 Հարցազրույցը «Մուսալեռ» հայրենակցական միության նախագահ Պ. Ղազարյանի հետ իրականացվել է 2/11/15թ. Երևանում: Տե՛ս Մարկոսյան Ա., խորացված հարցազրույցներ, տեսր 5, էջ 2:

թյան սկզբունքով գնան հայրենակցություններ և միությանն օգտակար լինելով հանդերձ՝ ստանան պրակտիկ աշխատանքային փորձ: Հատկապես երիտասարդության շրջանում տեղեկատվության ստացման և տարածման կարևորագույն միջոցներից մեկը, եթե ոչ ամենակարևորը՝ համացանցն է: Այսօր ՀՄ-ները դեռևս չեն կարողանում գտնել իրենց տեղն այդ դաշտում: Կայքերի ստեղծման հետ կապված նորից առաջանում է գումարային խնդիրը և գործը կանգ է առնում: Այս խնդրի լուծման հարցում կարող են օգտակար լինեն «Թումո» կենտրոնի սաները, որոնք յուրաքանչյուր հայրենակցության անունով համացանցային էջ կարող են բացել, հնարավոր է առանց վարձատրության կամ մի սիմվոլիկ գումարի դիմաց (պարզապես անհրաժեշտ է դիմել և տեսնել): Այդ կերպ նրանք նաև նոր փորձ ձեռք կբերեն, կվարժվեն, բայց միևնույն ժամանակ հայրենակցությունները գոնե մինիմալ ձևով կապահովվեն կայքերով: Որոշ հայրենակցություններ այսօր բավականին ակտիվ են ֆեյսբուքում: Զանազան հայրենակցական խնջույքների, հավաքների նկարներից զատ նրանք նույնիսկ իրենց հաշվետվություններն են այնտեղ տեղադրում: Լավ կլիներ ստեղծել առանձին մի էջ, օրինակ հենց ֆեյսբուքում, որը կներառեր բոլոր արևմտահայ հենքով հայրենակցություններին և հաճախակի տեղեկություն կհաղորդեր, ինչպես յուրաքանչյուր հայրենակցության մասին առանձին, այնպես էլ ընդհանուր հայրենակցությունների միասնության մասին՝ հանձին «Բնօրրան» տարեգրքի: Այսօր գործում են բազմաթիվ երիտասարդական ՀԿ-ներ: Կարելի է դիմել նաև նրանց՝ աջակցության և խորհուրդի համար: Այս բազմակողմանի շարժընթացը, տեսանելի առաջընթաց ապահովելով, անպայման պետք է որ նոր հարթակի վրա բարձացնի արևմտահայ հենքով հայրենակցությունների դաշտը՝ ավելի գրավիչ, դինամիկ և հասանելի դարձնելով նրանց հասարակության և, հատկապես, երիտասարդության շրջանում: Նյութական միջոցների բարելավման տեսանկյունից, ինչպես նկատում ենք, այնուամենայնիվ, այն հայրենակցությունները, որոնք տեղական իշխանությունների հովանավորության դաշտում են՝ ավելի ճանաչված են հասարակության շրջանում, կարողանում են իրականացնել իրենց ծրագրերն ու նպատակները: Այս պարագայում երևի թե մնում է գտնել այն սահմանը, որը թույլ կտա ստանալ այդ աջակցությունը, բայց միևնույն ժամանակ հնարավորինս մնալ անկախ իրենց քաղաքական-հասարակական կողմորոշումներում և գործունեության մեջ:

ЗАДАЧИ СМЕНЫ ПОКОЛЕНИЙ В ЗЕМЛЯЧЕСКИХ СОЮЗАХ

Анна Маркосян

Резюме

Задача смены поколений в «западноармянско-основанных» и «восточноармянско-основанных» земляческих союзах на территории РА находится на различных этапах развития. В «западноармянско-основанных» землячествах молодежь сравнительно более пассивна, чем в «восточноармянско-основанных». Причиной этому служит как отсутствие материальных средств, особенности восприятия родины, так и изменения, происходящие в окружающей среде молодого поколения. В свою очередь, при привлечении молодежи в земляческие союзы возникают определенные трудности в связи с внутренними ограничениями в некоторых землячествах.

Ключевые слова: земляческий союз, «западноармянско-основанные», «восточноармянско-основанные», смена поколений, молодежь.

GENERATION CHANGE ISSUES IN COMPATRIOTIC UNIONS

Anna Markosyan

Summary

The challenge of generational change in the “Western Armenian based” and “Eastern Armenian based” compatriotic unions on the territory of the Republic of Armenia (RA) is at different stages of development. In the “Western Armenian based” unions the young people are relatively more passive than in the “Eastern Armenian based” ones. The reason is the lack of material resources, peculiarities in perception of homeland, as well as changes in the environment surrounding young people. In turn, when attracting young people, there are also certain difficulties in some compatriotic unions as a result of internal limitations.

Keywords: compatriotic union, “Western Armenian based,” “Eastern Armenian based,” generational change, young people, youth.

ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐ

- ԱՀ — Ազգագրական հանդես
ԱՇՍԱՀ — Արմեն Շավարշի Սարգսյանի անձնական հավաքածու
ԳՀ ՓԺԲ — Գարեգին սարկաուզ Հովսեփեանց, Փշրանքներ ժողովրդական բանահիստիոթինից
ԳՄ — Գարեգին Սրվանձտյանց
ԵԼՄ — Ե. Լալայեան, Մարգարիտներ հայ բանահիստիոթեան
ԷԱԺ — Էմինեան ազգագրական ժողովածու
ԼՀԳ — Լրաբեր հասարակական գիտությունների
ՀԱԲ — Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն
ՀԺՀ — Հայ ժողովրդական հեքիաթներ
ՀՀ ՀԱՀԽ — Հին աուանդական հեքիաթներ Խոտորջրոյ, հաւաքեց Հ. Մ. Հաճեան
ՀՀ ՊԿՊԱ — Հայաստանի Հանրապետության պատմության կենտրոնական պետական արխիվ
ՀՍՀ — Հայկական սովետական հանրագիտարան
ՄՄ — Մեարոպ Մաշտոցի անվան մատենադարան
ՆԳՆ — Ներքին գործերի նախարարություն
ՊԲՀ — Պատմաբանասիրական հանդես
Վկ — Վկայություն
ՔՀ — «Քրիստոնյա Հայաստան» հանրագիտարան
МНМ — Мифы народов мира
СЭ — Советская этнография
СПГУ — Санкт-Петербургский государственный университет
ЧГИКИ — Чувашский государственный институт культуры и искусств

CONTENTS

Preface	9
1. Stepan Lisitsian (on the occasion of his 150th birthday) <i>Lilia Vardanyan</i>	11
I. THE ARMENIAN GENOCIDE, SELF-DEFENCE, CANONIZATION	
2. Shaping the image of “the enemy” as supporting factors for the mass violence in the context of the Armenian Genocide <i>Hasmik Grigoryan</i>	18
3. The heroic battle of Moussa dagh according to the testimonies of the eyewitness survivors <i>Verzhine Svazlyan</i>	27
4. Andranik: folklore character <i>Alvard Ghaziyanyan</i>	41
5. Canonization of the martyrs of the Armenian Genocide as a cultural event <i>Harutyun Marutyanyan</i>	54
II. STALINISM: YESTERDAY AND TODAY	
6. The forced relocation of Armenians and the subgroup of “Turks” in specific localities exiled from the Black sea area <i>Hranush Kharatyan</i>	66
7. Altayan exile as a source of innovations <i>Levon Abrahamian</i>	81
8. The localization of the monument of Anastas Mikoyan as a “place of memory” <i>Hasmik Knyazyan</i>	90
III. OLD AND NEW REFUGEES/IMMIGRANTS IN ARMENIA	
9. Generation change issues in compatriotic unions <i>Anna Markosyan</i>	106
10. The Pand pilgrimage as a paradigm of the Getashen descendents’ identity <i>Gayane Shagoyan, Arsen Hakobyan, Victoria Khurshudyan</i>	116
11. The process of integration and naturalization of Armenian refugees from Azerbaijan (1988–1992) <i>Shushanik Ghazaryan</i>	126
12. The process of accomodation of Syrian Armenians <i>Armenuhi Stepanyan</i>	135
13. Language as an important component for Syrian Armenians cultural adaptation (an ethno-sociological survey) <i>Gayane Hakobyan</i>	143

IV. ETHNOGRAPHY OF MUSEUM OBJECTS

14. The types of money and their ritual significance 156
Armine Zohrabyan
15. Manifestations of compositions and ornaments
of Armenian carpets in middle age Spanish carpets 168
Lilia Avanesyan
16. Necklaces with dragon symbols 179
Astghik Israelian
17. On the issue of promoting of ethnographic artifacts and collections
in the light of modern market relationships 193
Lianna Gevorgyan

V. BELIEF, RITUAL, FESTIVAL

18. Trepanation in the Late Bronze and Early Iron ages (on anthropological
materials from the territory of the Lori region of Armenia) 206
Anahit Khudaverdyan, Suren Hobosyan
19. The miracle factor in the religious-ecclesiastical legends of Moks 217
Ester Khemchyan
20. The soul outside of the body in Armenian tales of magic 231
Tamar Hayrapetyan
21. The Hisnakats (Forty days) feast epiphany 243
Hasmik Abrahamyan
22. On the tradition of raising of Varaz-Trdat, the Prince
of Caucasian Albania, on the shield 255
Artak Dabaghyan
23. Reflection in the “curtail form” of the ritual in
the name of one plant 263
Emma Petrosyan, Zaruhi Sudjyan
24. Funerals that can be photographed and
funerals that can not be photographed 269
Smbat Hakobyan
25. Armenian-Catholic community of Samtskhe-Javakhk
(an attempt of historic-ethnographic research) 279
Sose Grigoryan

VI. SACRAL PLACE AND CHURCH

26. Sacred landscape of Tirinkatar on Aragats 290
Arsen Bobokhyan
27. Sacred objects from medieval Saghmosavank 302
Ashot Manucharyan
28. Mount Cassius in traditional ancient beliefs and
folk tales of Armenians in the Antioch region 313
Hagop Tcholakian

29.	Two churches, two communities: social and religious context of newly built churches <i>Yulia Antonyan</i>	328
VII. LEISURE		
30.	The cafn environment in Yerevan: eastern space with western trajectory <i>Gohar Stepanyan</i>	340
31.	Leisure time structure changes in urban residential areas of the Republic of Armenia <i>Ruben Ohanjanyan</i>	353
VIII. PUBLIC DISCOURSE AND BEHAVIOUR		
32.	The interactions of culture and certain contemporary fundamental issues in Armenian public perceptions <i>Nikol Margaryan, Meline Torosyan</i>	366
33.	Some aspects of gender communication issues in Post-Soviet Armenia <i>Lilit Manukyan</i>	383
IX. AGRICULTURE AND GATHERING		
34.	Agricultural customs in Armenia in the 17th century according to historiographers Zakaria Kanakertsi and Zakaria Aguletsi <i>Christine Papikian</i>	392
35.	Gathering of wild fruits in Lori <i>Angela Amirkhanyan</i>	
X. EPIC POEM		
36.	Armenian folk heroic epic <i>Armen Petrosyan</i>	414
37.	Aram Ghanalanyan: writing down and editing the versions of “Sasna tsrer” (Daredevils of Sassoun) epic poem <i>Anna Poghosyan</i>	426
38.	The religious ceremonial component in the Armenian epic “Sasna tsrer” <i>Sargis Harutyunyan</i>	439
XI. FAIRY TALE		
39.	Gift-bringer and adviser animals in the Armenian folk tales <i>Marine Khemchyan</i>	446
40.	Fairy tale narration today <i>Nvard Vardanyan</i>	458